

УДК 355 07:005.521

А.А. Бабич, А.П. Бабич, Д.М. Литовченко

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПОШУКУ, ЕВАКУАЦІЇ, УПІЗНАННЯ ТА ОБЛІКУ ЗАГИБЛИХ У ВІЙНАХ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

В статті визначаються і обґрунтовуються концептуальні підходи до формування механізму пошуку, евакуації, упізнання та обліку загиблих у війнах та збройних конфліктах виходячи з досвіду антитерористичної операції на Сході України.

Ключові слова: концептуальні підходи, бойові втрати, пошуково-евакуаційна операція, законодавча база, організаційно-штатні заходи.

Вступ

Постановка проблеми. Досвід проведення антитерористичної операції на Сході України показав, що збройні конфлікти, в яких застосовуються сучасні засоби ураження, приводять до значних жертв як серед безпосередніх учасників бойових дій, так і серед мирного населення.

За таких умов гостро постає проблема пошуку, евакуації, упізнання загиблих, обліку людських втрат та допомоги сім'ям загиблих.

Поряд з загальнолюдськими принципами гуманізму, які визначають необхідність вирішення цієї проблеми, потрібно враховувати значні негативи політичного, соціального і, особливо, військового характеру, що може генеруватися наявністю і розвитком проблеми оперативного пошуку, евакуації, упізнання та обліку тіл загиблих в ході бойових дій.

Авторитет держави серед розвинутих країн світу, довіра населення країни до органів державної влади, в значній мірі, визначається тим, як держава відноситься до своїх співвітчизників і як вона шанує пам'ять тих, хто боронив її в лиху годину.

Бойовий дух воїна залежить не тільки від усвідомлення високої особистої підготовки, досвіду і знань командирів, могутності озброєння і військової техніки, що забезпечила держава, а і від віри в те, що він буде жити в серцях рідних і близьких, в пам'яті народній навіть за умов, що він загине, що його обов'язково знайдуть і поховають як героя в рідну землю.

Незважаючи на те, що в Україні, накопичений значний досвід проведення робіт по пошуку, упізнанню та обліку згиблих в Другій світовій війні, на сьогоднішній день, рішенням цієї проблеми, в більшості випадків, займаються волонтери, громадські організації і самі військові формування, які понесли втрати. Враховуючи масштаби трагедії, значні труднощі в упізнанні знівечених тіл загиблих, такими силами рішення цієї проблеми не можливе. Необхідно розробляти чіткий, комплексний механізм пошуку, евакуації, упізнання та обліку загиблих військовослужбовців та працівників Збройних Сил України в війнах та

збройних конфліктах, в тому числі, при участі в миротворчих операціях, в якому повинні поєднуватися юридичні, організаційні, технологічні і технічні аспекти вирішення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день, більшість відомих досліджень проблеми обліку, пошуку і евакуації поранених, вбитих, тих, хто пропав безвісти, хто потрапив в полон, зводяться до констатації важливості її рішення і аналізу недоліків систем обліку людських втрат в ході бойових дій, які існують сьогодні і існували в недалекому минулому.

В наукових статтях дослідника історії Другої світової війни А.В. Строгова визначається, що внаслідок недосконалості системи обліку бойових втрат, що існувала протягом всієї війни, незважаючи на активну роботу пошуковців і волонтерів, які займаються розшуком тих, хто пропав безвісти, і встановленням списків братських могил і окремих поховань, на кінець ХХ-того століття ще не встановлені судьби більш ніж 1,5 млн. чоловік, які були призвані до лав збройних сил в роки війни [1].

Керівник пошукової групи «Патріот» А. Холод на Всеукраїнському форумі «Повернемо славу героям», який проходив в Києві 16–19 вересня 2009 року, визначив, що страшною помилкою в роки війни був наказ заступника народного комісара оборони СРСР № 376 від 17 листопада 1942 року «Про зняття медальйонів з постачання Червоної Армії». На сьогодні, як страшний відгук цього наказу, є те, що тисячі загиблих захисників, яких знаходять пошуковці, не будуть ідентифіковані і рідні ніколи не узнають місце загибелі сотень тисяч воїнів.

На думку американського військового теоретика М. Клода, сучасна динамічна теорія операцій і бойових дій поки що залишає обабіч питання страшних наслідків цих катастрофічних явищ, а саме – пошук і евакуацію з поля бою загиблих. Існуючі міжнародні домовленості, які, здебільш, формулюються і узгоджуються в затишних кабінетах, не враховують жорстоку атмосферу смертельних протистоянь і, в багатьох випадках, не мають практичної реалізації [2].

За інформацією пресцентру РНБО України, на 1 січня 2016 року в моргах і центрах ідентифікації ще залишається 87 невпізнаних тіл загиблих, спеціальною комісією розглядається 436 заяв громадян України щодо надання інформації про рідних, які пропали безвісті, на 97 поховань відсутні данні про загиблого. Головна причина ситуації, яка склалася, значні недоліки системи персонального обліку при проведенні мобілізаційних заходів.

Метою наукової статті є визначення і обґрунтування концептуальних підходів формування механізму пошуку, евакуації, упізнання, обліку та допомоги сім'ям загиблих у війнах та збройних конфліктах.

Основний розділ

Наведені вище дослідження щодо проблеми пошуку, евакуації, упізнання і обліку загиблих в ході бойових дій, навіть при відсутності в них конкретики щодо шляхів рішення проблеми, дозволяють визначитися з концептуальними основами формування механізму пошуку, евакуації, упізнання, обліку загиблих та допомоги їх сім'ям, які полягають в наступному:

По-перше, формування механізму пошуку, евакуації, упізнання, обліку загиблих та допомоги їх сім'ям повинно ґрунтуватися на чітко визначеній державній політиці вшанування пам'яті загиблих у війнах і збройних конфліктах. Державна політика щодо вшанування пам'яті загиблих повинна визначатися як система рішень центральних органів державної влади з питань співпраці військових формувань з іншими силовими структурами, місцевим населенням, урядовими і неурядовими організаціями, релігійними громадами, волонтерами при пошуку, евакуації, упізнанні і надання допомоги сім'ям загиблих.

По-друге, державна політика повинна реалізуватися через механізм вшанування пам'яті загиблих, який являє собою систему законодавчо – нормативних важелів і організаційно – штатних заходів впливу і регулювання процесу пошуку, евакуації, упізнання, обліку та допомоги сім'ям загиблих. Основними складовими механізму пошуку, рятування, упізнання, обліку та допомоги сім'ям загиблих мають бути:

- законодавчо-нормативна база вшанування пам'яті загиблих, яка адаптована до існуючого міжнародного права;

- організаційно-штатні заходи щодо створення у військах та інших силових відомствах, місцевих органах влади спеціальних структур по управлінню і практичній реалізації заходів щодо пошуку, евакуації, упізнання, обліку загиблих;

- система інформаційного, психологічного, технічного і матеріального забезпечення пошуково-евакуаційних робіт і заходів щодо пошуку, евакуації і упізнання загиблих.

Існуюча законодавчо-нормативна база щодо вшанування пам'яті загиблих, в основному, ґрунтується на наступних законодавчо-правових актах:

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей»;

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

Постанова КМУ «Положення про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни»;

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення»;

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання статусу особи, на яку поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Наведені правові акти, в основному, охоплюють соціальні аспекти проблеми вшанування пам'яті загиблих. Практика реалізації проекту Міністерства оборони України «Евакуація 200» про пошук, ексгумацію, евакуацію тіл загиблих в зоні АТО та надання допомоги в отриманні пільг сім'ям загиблих показала, що правове поле ушанування пам'яті загиблих повинно охоплювати не тільки соціальні аспекти, що, безумовно, надзвичайно важливо, а і аспекти самої організації і проведення пошуково-евакуаційних робіт. На законодавчому рівні повинно бути визначено поняття пошуково-евакуаційної операції. Визначення такого процесу як пошуково-евакуаційні роботи, яке вживається в даний час, занадто спрощено. Як показує досвід АТО, цей процес в умовах бойових дій, включає цілий комплекс взаємопов'язаних заходів як військового характеру – розвідка, розмінування району, вогнева підтримка пошукових груп, транспортування тіл загиблих, так і дипломатичного характеру – переговори з супротивником, контакти з місцевим населенням та Міжнародними організаціями. Тому процес пошуку і евакуації загиблих з повною силою повинен проводитися в формі спеціальної пошуково-евакуаційної операції, як сукупності взаємопов'язаних з метою, завданнями, місцем і часом дії пошуково-евакуаційних груп, заходів військ і інших силових структур, зусиль громадських і міжнародних організацій, що проводяться за єдиним замислом і під єдиним керівництвом для пошуку і евакуації з поля бою тіл загиблих.

Законодавчі акти повинні визначати державні структури, які повинні бути задіяні в процесах пошуку і евакуації загиблих, розподіл повноважень і функцій між ними.

Організаційна складова механізму реалізації державної політики вшанування пам'яті загиблих, за досвідом АТО, почала формуватися лише після тяжких втрат під Іловайськом і в районі кургану Савур-Могила. Тоді вперше було поставлено питання про те, що тіла загиблих, які знаходяться на окупованій території, необхідно повернути до родин для того, щоб кожний захисник Вітчизни отримав почесні і був гідно похований.

Координаційні функції щодо реалізації цієї місії проекту «Евакуація 200» було покладено на управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. Пошуково-евакуаційні групи, в основному, формувалися з представників громадських організацій «Союз», «Народна пам'ять», «Чорний тюльпан», які мали досвід пошуку та ідентифікації загиблих воїнів в роки Другої світової війни. Активно включилися в роботу співробітники Національного військово-історичного музею ЗСУ, волонтери. Інформація щодо місць знаходження тіл загиблих поступала від місцевого населення, обласних адміністрацій Донецької і Дніпропетровської областей.

В той же час така організаційна складова механізму вшанування пам'яті загиблих мала значні недоліки, в першу чергу, в питаннях управління. Відсутність спеціальної, чіткої організаційно-штатної структури пошуково-евакуаційних операцій з визначеними рівнями управління, розмежуваннями повноважень і обов'язків часто приводило до втрати управління такими процесами. Керівники громадських організацій приймали рішення, які не узгоджувалися з визначеним центром таких операцій – управлінням цивільно-військового співробітництва ЗСУ. На свій страх і ризик, в багатьох випадках, діяли волонтери. Благородні прояви бажання військових винести з поля бою тіла своїх загиблих побратимів, досить часто, супроводжувалися додатковими жертвами. Все це дає підставу стверджувати, що в планах мобілізаційного розгортання Збройних Сил України повинно бути передбачено формування штатної структури у вигляді Центру спеціальних пошуково-евакуаційних операцій з відповідними органами управління, структурними підрозділами, системою забезпечення.

Як показує досвід АТО, значні проблеми супроводжували і безпосередні дії пошуково-евакуаційних груп. В першу чергу, це стосується психологічної підготовки особового складу таких груп. Навіть досвідчені пошуковці жертв Другої світової війни не витримували жахів ситуації, яку формували снаряди і міни супротивника в місцях запеклих бойових зіткнень. Бракувало спеціального транспорту для евакуації тіл загиблих. Практично не велася розвідка і оцінка району виконання пошуково-евакуаційних робіт

щодо наявності за мінуваль, настрою місцевого населення і готовності його до співпраці. Це визначає необхідність створення спеціальних програм теоретичної і практичної підготовки особового складу пошуково-евакуаційних груп, розробки спеціального знаряддя, спеціальних транспортних засобів і оснащення ними пошуково-евакуаційних підрозділів, планування і практичного відпрацювання на навчаннях і тренуваннях варіантів пошуково-евакуаційних операцій, відповідно до умов, які прогноуються.

Висновки

Збройні конфлікти, в яких застосовуються сучасні засоби ураження, приводять до значних жертв як серед безпосередніх учасників бойових дій, так і серед мирного населення. За таких умов гостро постає проблема пошуку, евакуації, упізнання загиблих, обліку людських втрат та допомоги сім'ям загиблих. Аналіз досвіду АТО на Сході України показує, що рішення цієї проблеми можливе за наступних концептуальних підходів. Наявність державної політики щодо вшанування пам'яті загиблих, як системи рішень центральних органів державної влади з питань співпраці військових формувань з іншими силовими структурами, місцевим населенням, урядовими і неурядовими організаціями, релігійними громадами, волонтерами, міжнародними організаціями при пошуку, евакуації, упізнанні і надання допомоги сім'ям загиблих. Формування механізму вшанування пам'яті загиблих для реалізації цієї політики, який являє собою систему законодавчо-нормативних важелів і організаційно-штатних заходів впливу і регулювання процесу пошуку, евакуації, упізнання, обліку та допомоги сім'ям загиблих.

Список літератури

1. Строгов А.В. Уроки памяти / А.В. Строгов // Военно-исторический журнал. – М., 2012. – № 7. – С. 39-46.
2. Клод А. Кровавое наследие войн / А. Клод; пер. с англ. В. Степанов // Военная мысль. – М., 2010. – № 3. – С. 112-117.

Надійшла до редколегії 12.10.2016

Рецензент: д-р техн. наук, ст. наук. співробітник С.В. Герасимов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ МЕХАНИЗМА ПОИСКА, ЭВАКУАЦИИ, ОПОЗНАНИЯ И УЧЕТА ПОГИБШИХ В ВОЙНАХ И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

А.А. Бабич, А.П. Бабич, Д.М. Литовченко

В статье определяются и обосновываются концептуальные подходы к формированию механизма поиска, эвакуации, опознания и учета погибших в войнах и вооруженных конфликтах исходя из опыта антитеррористической операции на Востоке Украины.

Ключевые слова: концептуальные подходы, боевые потери, поисково-эвакуационная операция, законодательная база, организационно-штатные мероприятия.

CONCEPTUAL APPROACHES TO FORMATION OF THE SEARCH ENGINE, EVACUATION, IDENTIFICATION AND ACCOUNTING OF VICTIMS OF THE WARS AND ARMED CONFLICTS

A.A. Babich, A.P. Babich, D.M. Litovchenko

This article identifies and substantiates the conceptual approaches to the formation of a search engine, evacuation, identification and accounting of those killed in wars and armed conflicts on the basis of the experience of the anti-terrorist operation in the East of Ukraine.

Keywords: conceptual approaches, combat losses, search-evacuation operation, the legal framework, organizational regular events.